

АСПЕКТИ НА СЪВРЕМЕННАТА ПРАКТИКА НА ДИАГНОСТИЦИРАНЕТО В ПРЕДУЧИЛИЩНА ВЪЗРАСТ

Пагка Гайгова

Новите тенденции в процеса на образованието и подготовката на подрастващите за обучение пораждат нови предизвикателства към професионалния труд на учителя. Съобразно тях има какво още да се добавя и изяснява от закономерностите и взаимодействията в разнообразните и в същото време единни професионални функции. В тях в синтезиран вид се проявяват психологическите, дидактическите и частно методическите знания и умения на учителя да обучава и подготвя подрастващите за бъдещата им реализация.

Осигуряването на дейността на учителя и търсенето на новото в нея е повод да се открие на по-преден план една от функциите му – диагностичната, която има особено значение за вграждане на новото в обучението. Тя осигурява необходимостта и възможностите да се изследва по-задълбочено качествена страна на явленията в процеса на обучението.

Много са авторите, които проучват и уточняват закономерности в процеса на диагностициране на интелектуалното развитие на детето, преди постъпване в училище, които

предучилищния педагог трябва добре да разбира и осъществява.

Според разграничените от Н. В. Кузмина (17, 33–35) функции на учителя, съществена за неговата дейност е и диагностичната. Чрез нея той получава обратна информация за резултатите от своето взаимодействие с обучаваните и за готовността им за усвояване на ново образователно съдържание. В същността ѝ тя включва два процеса: процес на усвояване и процес на преподаване, с които обяснява двустранното ѝ значение.

– да определя обективното равнище на резултатите на ученика (детето) от образователната работа и да го стимулира и повишава;

– да усъвършенства педагогическия процес и собствената си професионална квалификация, като следствие на равнището от резултатите на обучаваните.

Като важни за същността на диагностичната функция тя определя два компонента: конструктивен и проектировъчен. В съдържанието на първия включва уменията на учителя да организира проверяване и оценяване на резултатите на обучавани-

те, а във втория – умение да ги проектира в бъдеще.

Трудът на учителя е непрекъснато “съчетаване на констатации, прогнози и преобразуване”, подчертава В. А. Кан-Калик (16, 29). Трите елемента, които той включва в своята постановка насочват към диагностичната функция. Констатирането на особеностите на обучаваните е необходимо за прогнозирането на тяхното по-нататъшно развитие и усъвършенстване върху базата на това, което те носят и целенасочено преобразуват.

О. А. Абдулина (1, 76–77), която също изследва професионалната дейност на учителя, определя няколко групи умения с важно значение за осъществяването ѝ: дидактически, възпитателни, самообразователни, методически и изследователски. Последните две определено имат теоретическо и практическо значение за постигане на диагностичната функция. Тя счита, че те изискват владение на умения за опознаване на обучаваните; за изясняване на техните възрастови особености и индивидуални способности; за определяне нивото на развитие; за изучаване на резултатите от обучението; за набелязване на перспективите на обучението (1, 78–80).

Системното реализиране на диагностичната функция, изисква от учителя да притежава набор от умения. Тяхното съзнателно практикуване в голяма степен зависи от това към

какво е насочена неговата диагностична дейност:

– към развиване и усъвършенстване на собствената педагогическа дейност за преподаване на образователното съдържание;

– или към развиване и усъвършенстване на познавателната и практическата дейност на обучаваните, разбирана като съвкупност от извършвани от тях умствени и практически действия.

Те гарантират насочеността на учителя да организира оптимален процес за усвояване на знания и умения, диагностицирането на които е предхождащата стъпка към усъвършенстването им.

При осъществяване на диагностичната функция се проявяват способности, качества и умения, които имат решаващо значение за високата професионална реализация на учителя и за активизиране на участието на обучавания в двустрания процес на преподаване и усвояване на знания и умения.

Уменията за диагностика са тези елементи от дейността на учителя, които са необходими в определени моменти от нея. Те предават собствен стил на индивидуалната изява на учителя в съвместната му дейност с обучаваните. Диференцирането им има значение за планиране, организиране, провеждане, отчитане на настоящите и предвиждане на бъдещите задачи на диагностичната дейност.

Така учителят осигурява включването на обучавания в активна дейност в процеса на търсене, откриване и усвояване на нови знания във всички етапи и форми на образователния процес.

У нас значителен е приносът на Ст. Жекова (13;14;15) за изясняване функциите на професионалния труд на учителя. В “Професиограма на българския учител” (13), тя апелира да се обърне особено внимание на функционалната страна на учителския труд, “... професионалния учителски труд следва да се разглежда като формиращ човека учебно-възпитателен труд – единство от комуникативна, конструктивна, организаторска и гностична функция”, (13, 17).

В конструктивната функция на учителския труд тя влага диагностико-прогностичен елемент, чрез който да се достига до изследване, както на собствената дейност, т. е. дейността на учителя, така и до резултатите от тази дейност. В “Професиограма на детската учителка” (15, 10) тя пише “Работата на учителя е сложна, подчертано комплексна и многостранна. Тя се обвързва не само с усвояването на система от знания и умения, но определено категорично се отнася до цялостното личностно изменение и изграждане на малките деца”.

Детският учител, посочват Н. Витанова и съавтори, (2, 6) съобразявайки се с неповторимата и непреходната уникалност на детето, ори-

ентира своя професионален труд към осъществяване на комплекс от функции, в които се включва и диагностичната.

Голяма група автори, Е. Русинова, Д. Гюров, М. Баева и др., (18, 113) уточняват, че “целите и задачи на образователното съдържание и показателите на диагностиката са тясно свързани. Това дава възможност образователното съдържание да се използва като нормативна база за изследване”.

През 90-те години на XX в. у нас акцентите на новите образователни изисквания предявяват към професионалния труд на предучилищния педагог изискването обективно, достоверно и научно да констатира степента на развитие на детето. То най-ясно се установява чрез диагностициране на характерните действия проявявани в съвместната между учителя и детето дейност. Тя протича в атмосфера на непрекъснато взаимодействие. Необходимостта от практикуването ѝ в детската градина се определя от факта, че непрекъснато нарастват изискванията към подготовката на децата за училище.

Традициите и опита за реализиране на диагностичната функция на учителя от сферата на предучилищното възпитание и приложението на диагностиката като метод за усъвършенстване на педагогическия процес, бележат своеобразен напредък и оформят облика ѝ днес.

Идеите и вижданията на изявени психолози, педагози и диагностичи уточняват определеността и извеждат постиженията ѝ в различни направления от областта на детското познание.

За първи път и най-рано през 1979 г. насочва вниманието си към тази проблематика Д. Батоева. Съвместно с голям научен колектив тя разработва "Комплексна методика за установяване училищната зрелост на 6-7-годишните деца за постъпване в първи клас" (6, 197). Тя съдържа 11 показатели: 5 от тях съставят медицинска характеристика, 4 – определят психологическите процеси (възприятия, внимание, мислене, памет, представи) и 2 са свързани със знанията и уменията, усвоени в някои методически раздели (роден език, математически представи, рисуване, физически качества и умения). Макар те да са във взаимовръзка с останалите раздели и дейности, считаме че тази комплексна методика има конкретна цел и точно определен момент на приложение, което не позволява използването ѝ в други възрастови групи за изследване когнитивното развитие на децата.

По-късно през 1984 г. същата е валидизирана и стандартизирана към снижената начална училищна възраст от 6 години. Чрез подходящи тестове, изследвания и измервания се събира обективна информация за степента на биологичното, психическото и социалното развитие на 5-6-го-

дишните деца в пряка връзка със спецификата на учебния труд. Всеки показател се изследва съгласно изискванията (5, 8).

В стремежа да бъде открита способността ѝ да се използва за диагностика на уменията за конструиране на 5 – 7 годишните деца, то предложените в нея показатели и тестове за установяване степента на развитие на психичните процеси, могат да се използват само чрез специално предварително модифициране.

Няма съмнение, че ако в началото на 80-те години, когато е предложена тази методика, тя масово е била внедрена в педагогическата дейност в детската градина, то днес диагностичната функция на предучилищния педагог ще е на по-високо професионално равнище, което има огромно значение за днешните постижения и слабости в тази област.

Принос в областта на практико-изследователската и диагностичната дейност в детската градина има Н. Витанова. Осъществяването ѝ, както пише тя (8, 3) е непосредствено свързано с цялостната педагогическа дейност на учителя в детската градина. Чрез нея се подпомага диференцирането на отделни страни от учебната и възпитателната работа и същевременно допринася за установяване на взаимовръзката между тях. По този начин учителят може да види в система съдържанието на възпитанието и обучението, своята собствена дейност, дейността на деца-

та, методите на възпитание и обучение, резултатите от тяхното прилагане. В процеса на изучаване на съответното педагогическо явление или ситуация учителя констатира факти, които го насочват към нови, нетрадиционни идеи. Тогава практико-изследователската дейност се обвързва пряко с предвиждането на по-добри резултати на педагогическата дейност, с прогнозиране на развитието на отделното дете.

В съответствие със съвременните изисквания към подготовката на децата за училище и за всяка дейност която овладяват, особено значение придобива проблема за създаване на психодиагностични методики, позволяващи установяването и оценяването на различни страни от неговото развитие.

Оптимизацията на този процес води до неговото диференциране, съобразно различията на проявите на децата в него, чрез различните дейности в които участват. В този смисъл, тя отбелязва, че “необходимостта от специална диагностична методика, се налага от това да бъдат фиксирани качествени етапи в развитието и индивидуалните своеобразия на детето и да се контролира неговата динамика”. (8, 3)

Психологическата диагностика позволява системно да се контролира ходът, темпът на развитието на детето и да се откриват резерви за това.

Постановките на Н. Витанова се открояват с насочеността си към ди-

агностициране предимно на психичните процеси в познавателната дейност на детето. За целта тя предлага тестове за диагностициране на нагледно-образното мислене, за обобщеност на възприятията, за развитие на паметта, за устойчивост и превключване на вниманието и др. (8)

Ползването им за диагностициране на уменията за конструиране изисква адаптиране към възможностите на тяхното практическо проявление.

Интереси към проблема за диагностициране на детското развитие проявява Ф. Даскалова. Тя споделя по-широки виждания за комплексна диагностика на развитието на децата в процеса на обучение, т. е. във всички дейности и във всички възрастови групи (9, 31–35).

Независимо от тях, на практика насочва усилията си предимно към диагностика на резултатите от обучението по роден език, като предлага “Комплексен тестов метод” (10). Спецификата на проблематиката на диагностичния метод не е съизмерима със спецификата на конструирането, дори от гледна точка на понятиен-терминологичния речник.

Прави впечатление, че при разглеждане на проблема за диагностика на готовността на децата за училище, Ф. Даскалова (10, 132) определя само два вида организирани занимания с основно значение за подготовката на децата за преход към учи-

лично обучение – роден език и математика.

Потвърждава се изводът, че конструирането или не се включва, или много рядко се включва при диагностициране подготвката на децата за училище.

Особен е приноса на Г. Бижков за изясняване съвременното развитие на диагностиката в областта на готовността на децата за училище (7).

С много задълбочен, всеобхватен и научно обоснован анализ се характеризират теоретичните основи на диагностичния процес от гледище на познавателното развитие на 5 – 7 годишното дете и готовността му за училище. Въвеждането на “нова диагностична стратегия”, т. нар. “процесуална диагностика” определя, че целта на диагностиката на готовността на децата за училище е “... да се открият и диагностицират по възможност точно както в цялостното състояние, така и конкретното развитие в онези области и направления, които са важни за дейността на бъдещия ученик” (7, 138).

Представени и предложени са интересни и проверени в практиката диагностични тестове, систематизирани са точни и ясни показатели, разяснени са методите за математикостатистическа обработка на данните, предложени са варианти на диагностична документация (образци, протоколи, таблици, процедури, инструкции, задачи).

От този методически източник предучилищните педагози получават значително по-конкретна познавателна информация с практическа насоченост по проблемите на диагностиката в предучилищна възраст.

Независимо от всеобхватността, която е постигната в него при разглеждане на проблематиката за диагностика на готовността на децата за училище се установи, липсата на идеи за предлагане на система за диагностика, като средство за диагностициране развитието на познавателната сфера на детето, още по-малко за изследване на знанията и уменията за конструиране.

Считаме, че чрез адаптиране на предложените тестове към особеностите на конструктивно-техническата дейност, може да се структурира система от задачи за диагностициране на специфичните – познавателни и практически умения.

Автори като Т. Делчева, Е. Русинова, М. Баева с дългогодишна изследователска практика и изявен научен принос в областта на конструирането, през последните години активно работят по проблемите на диагностиката на тази детска дейност. В голяма част от техните изследвания (11; 12; 19; 20; 3; 4) се акцентира върху диагностичните стойности на конструирането и фиксирането на поясни познавателни критерии за оценка на резултатите от проявите на неговите специфични познавателни и практически действия.

Като се позовават на постановки на Л. Венгер, Н. Поддяков, А. Давидчук, Г. Пиръов, Е. Петрова, М. Каменова, те се стремят да доразвият и да дадат нова насока на диагностичната дейност по конструиране, съответстваща на промените в образователната среда в предучилищна възраст.

М. Баева, проучва голяма група чужди автори (Д. Джонсън, Х. Гарднер, Л. Ласло, П. Цвик, К. Байрстов и др.) и като анализира сходството между идеите им, изтъква, че конструирането е “основа за развитие на практическата интелигентност като нормативна категория”, (3, 5). Това преимущество се открива в “съчетаването на активността на висшите психични функции с практическите действия..., които ... открояват конструирането сред другите дейности...”, (3, 5). Според същата авторка детското конструиране чрез базовите умения с които се реализира може да бъде използвано за диагностични цели, които се откриват в различните варианти на неговото приложение (средство, форма, начин, подход), (4, 95-101).

В многопосочността на изследванията им не се откриват идеи за систематизиране на по-ясен и точен начин за диагностика на уменията за конструиране, но те служат за основа върху която да се изгради система за усвояване на образователното съдържание и диагностициране на резултатите от този процес.

Направленията в които различните автори разглеждат диагностиката като средство за стимулиране на детското развитие и като възможност за оптимизиране на всяка познавателна дейност на 5-7-годишното дете, в различна степен изясняват и подпомагат намеренията да се структурира и предложи на предучилищния педагог система за усвояване и диагностика на познавателните и практическите умения за конструиране.

Поддържането на по-голям интерес към конструирането, през последните години, като информационно-познавателна дейност за многостранно познание се затвърди и от детските предпочитания за изява чрез нея. Тази тенденция значително умножава възможностите за нейното самостоятелно разгръщане, за комбинативното ѝ съчетаване с другите детски дейности и не на последно място за нейните диагностични функции.

В този смисъл интересът към конструирането включва не само прякото насочване на детето към него, като умствена и практическа дейност, но и към околната и социалната среда с нейната нагледна или скрита структура, пряка и косвена зависимост и логическа свързаност. Разнообразните начини за възприемане на обектите и предметите за конструиране удовлетворяват явните и скритите закономерности в развитието на уменията за конструиране, чрез

които всяко дете удовлетворява социалните потребности за изграждане и взаимодействие със заобикалящия го свят. Моделите, които създават децата са насочени към реализиране на техните представи за по-добър и по-удобен свят, а конструкторските материали от които ги изграждат зависят от специфичните знания и умения за практическо осъществяване на решенията им, взети самостоятелно или стимулирани от учителя. Така при косвеното или прякото педагогическо взаимодействие се осъществява както познавателната, така и практическо-результативната основа на дейността, която се характеризира от две взаимно преплитачи се педагогически функции на учителя – обучаваща и диагностична.

Усъвършенстването на резултатите от първата се постига чрез оценяващата роля на втората. Тя изисква предучилищният педагог да притежава набор от умения и да разполага с диагностични средства, за да я реализира.

Диагностичният процес, който се осъществява чрез нея има смисъл и значение както за детето и учителя, така и за самата диагностична дейност.

За детето тя се изразява в разширяване на възможностите за обогатяване и приложение на знанията и уменията за конструиране, чрез стимулиране степента на усвояване и на лично-индивидуалните психи-

чески структури и механизми на дейността.

За учителя – в способностите му, чрез използване на резултатите от диагностицирането, да предложи такава образователна среда, в която детето съзнателно и отзивчиво да усвоява знания и умения за конструиране.

За диагностичната дейност – в осигуряване на единен, научно обоснован, методико-технологичен и практически начин за организиране на цялостен диагностичен процес за измерване степента на усвояване на уменията за конструиране.

Колкото по-задълбочени са тези връзки, толкова достигането до тяхната същност е предпоставка за необходимост от по-висока степен на познавателна и практическа активност. Наличието им лежи в основата на “ученето и действието” и довежда до оптимизиране на подготовката по конструиране и зрелостта на децата за училище.

От направения обзор на съвременната практика на диагностицирането, като функция на педагогическата дейност на учителя в детската градина и метод за усъвършенстване на педагогическия процес се открояват някои идейни направления, постижения и слабости, които на този етап от развитието си имат определено значение за практиката:

1. Диагностика като една от функциите на педагогическата дейност на предучилищния педагог се

развива и усъвършенства с бързи темпове в областта на подготовката на децата за училище.

Съществен принос за постиженията в това направление имат: Г. Бижков, Д. Батоева, Н. Витанова.

2. Постепенно и удовлетворително диагностичната функция се развива и в някои частно-методически дидактики: роден език – Ф. Даскалова; подготовката на 6–7-годишните деца за писане – Д. Батоева, Ф. Даскалова; изобразителна дейност – О. Занков; математика – Й. Факирска и др.

3. В областта на конструирането, диагностиката няма особени постижения, защото по-рядко е обект на диагностични изследвания. Това възпрепятства успешното разрешаване на психолого-педагогическите и методическите проблеми свързани с оптимизиране на процеса за овладяване на знания и умения за конструиране. Преодоляването им е възмож-

но само чрез дълбоко вникване в единството и противоречията на закономерностите на педагогическия процес, за усъвършенстването му чрез диагностициране.

4. В проучените теоретични и методически източници не се откриха специално създадени методи, тестове, игри или система за диагностика на уменията за конструиране.

Както казва Г. Бижков (7, 187), "... все още педагогическата и психологическата наука не е предложила единна и доказана теория... която да може в достатъчна степен да се конкретизира чрез система към всяка учебна дейност...". Този процес подлежи на управление и съдържа в себе си идея за развитие. (А. Запорожец, А. Люблинская, В. Логинова, А. Давидчук, Н. Поддяков, Т. Кудрявцев, Л. Венгер, Г. Пирьов, Е. Петрова, М. Каменова, Т. Делчева)

ЛИТЕРАТУРА

1. *Абдулина, О. А.* Общопедагогическая подготовка учителя в системе высшего педагогического образования. М., 1990.
2. Активността на детето в детската градина, програма, под ред. Н. Витанова. С., Просвета, 1993.
3. *Баева, М. К.* Конструирането в опита на детето. С., 1995.
4. *Баева, М. К.* Конструирането като познавателна практика на детето, годишник на СУ, ФНПП. Т. 88, 1995, 83–103.
5. *Батоева, Д.* Комплексна методика за училищна зрелост на 6–7-годишни деца. С., 1999, ф-ция Програма "Стъпка по стъпка".
6. *Бижков, Г.* Педагогическа диагностика. С., НП, 1988.
7. *Бижков, Г и др.* Диагностика на готовността на децата за училище. С., СУ, 1996.

8. *Витанова, Н., С. Алексиева, С. Спасова.* Диагностичната дейност в детската градина. С., СУ, ЦИУУРК, 1986.
9. *Даскалова, Ф.* Книга за детето от раждането до училище. С., 1993.
10. *Даскалова, Ф.* Комплексен тестов метод за диагностика на устната реч и речевата способност на децата в процеса на обучението по роден език в детската градина, *Психология*, 1986, 1, 39–48.
11. *Делчева, Т.* Детско конструктивно творчество. С., НП, 1985.
12. *Делчева, Т.* Умеят ли децата да строят. Ст. Загора, 1988.
13. *Жекова, Ст.* Професиограма на българския учител (теоретичен модел). С., МНП, 1981.
14. *Жекова, Ст. и др.* Професиограма на началния учител. С., 1983.
15. *Жекова, Ст. и др.* Професиограма на детската учителка. С., МНП, 1989.
16. *Кан-Калик, В. А.* Педагогическая деятельность как творческий процесс, ЧИИ, 1976.
17. *Кузьмина, Н. В.* Методы исследования педагогической деятельности, ЛГУ, 1970.
18. *Програма* за възпитание на детето от две до седем годишна възраст. С., 1993.
19. *Русинова, Е., М. Баева.* Особенности на познавателната активност у 5-6 годишните деца при конструирането, СУ, ФНПП. Т. 85, 1992.
20. *Русинова, Е.* Психолого-педагогически подходи за изучаване и стимулиране творческата активност на децата. Образование, 1993, 1.

ASPECTS OF THE CONTEMPORARY PRACTICE OF DIAGNOSIS IN THE PRESCHOOL AGE

RADKA GAIDOVA

Summary

The optimizing of the teachers activities and searching for the novelties in it, reveals the aspects of the contemporary practice of diagnosis in the preschool age as: the functions of the pedagogical activities of the teacher and the method of improving of the process.

They in synthesized form request the abilities of detection of the quality side of the phenomena in the process of teaching and the ways of stimulating the children's development.

The unity between them is the supporting point for the development of a system for acquiring and diagnosis of the knowledge and abilities of the children, applicable to the peculiarities of the productive activities in the preschool age.